

Karl Ristikivi kirjad Otto Aleksander Webermannile

Karl Ristikivi 1950. aastate algul Rootsis

■ SAATEKS

Nii nagu kõiki kirjavahetusi võib ka kirjaniku kirju pidada privaatsfääri kuuluvaiks. Ometi ei saa kirjanik end eraldada avalikust elust ning tavaliselt ta teadvustabki, et varem või hiljem kaotavad ta kirjad privaatsuse ja muutuvad osaks loominguks. Paljud tunnustatud kirjanikud on kirjutanud oma erakirju silmas pidades ka tulevase uurijaid või lugejaid.

Karl Ristikivi, kelle mõned kirjad juuresolevalt publitseeritakse, vahetas Bernard Kangroga aastail 1966–1977 kirju otseselt selleks, et koostada raamat kirjadest. Bernard Kangro selgitab: "See oleks pidanud – nagu arvasime – tabama olulist osa sellest, millega me iga päev tegeleme, aga kaasa haarama ka seda, mis näib juhuslik." /Bernard

Kangro/Karl Ristikivi, Kirjad romaanist. Eesti Kirjanike Kooperatiiv, Lund. 1985, lk 5). Kangro osutab samas: "Peale kõige muu oleks see olnud samal ajal ka kirjanduslik päevik." Otseselt avaldamiseks kirjutatud kirjade kõrval on Kangro ja Ristikivi vahetanud teineteisega vähemalt samapalju kirju, mis on kirjutatud mõtlemata kõrvalistele lugejatele.

Karl Ristikivi kirjad on adressaatide käes laiali üle maailma, osalt tõenäoliselt hävinudki, samas on üsna palju Ristikivi kirju juba kokku kogutud või kogumisel. Karl Ristikivi arhiivi säilitatakse kahes kohas: Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis on peamiselt materjalid, mis jäid Eestisse maha Ristikivi põgenemisel Soome 26. novembril 1943. aastal. Sellesse personaalarhiivi fondi on Ristikivi kirju laekunud aegapidi peamiselt vii-

mase kümne aasta jooksul seoses väliseesti kirjanduslike arhiivide ulatusliku üleandmisega Eesti Kirjandusmuuseumile. Stockholmis Rootsi Riigiarhiivis säilitatakse kirjaniku mahukat personaalarhiivi, mis on deponeeritud Balti arhiivi poolt. Stockholmis asuvas kogus on Karl Ristikivile saadetud kirju ümmarguselt kolmesajalt adressandilt. Võib oletada, et Ristikivi kirjade adressaatide arv võiks olla ligikaudu samas suurusjärgus või mõnevõrra suuremgi. Mõistagi ei paku kogu kirjavahetus kirjanduslooliselt võrdselt huvi. Huvipakkumasse osasse kuuluvad ikka ja alati kirjad lähematele sõpradele, õpingukaaslastele, kirjanduslikele kolleegidele ja kirjanduse uurijaile. Bernard Kango rõhutab, et kirjad on peale muu ka kirjanduslik päevik. Kahtlemata pole ka Ristikivi kirjade puhul põhjust sellele vastu vaielda.

Otto Aleksander Webermann (7.01.1915–14.02.1971) kuulus Ristikivi sõpruskonda Tartu Ülikoolis õppimise päevilt. Kõige enam ühendas mõlemaid üliõpilasselts "Veljesto", kuhu nad astusid samal aastal kui ülikooligi, loodusteaduskonnas õppinud Ristikivi vastavalt 1936., filosoofiateaduskonnas peaaegsena eesti keelt ja kirjandust õppinud O. A. Webermann 1937. aastal. Mõlemad olid olnud Saksa sõjaväes, Ristikivi 1943. aasta kevadest, põgenedes sama aasta hilissügisel Soome, kust ta 1944. aastal siirdus lühiajalise viisaga Rootsi, saades seejärel põgenikustaatus. Webermannil oli seljataga sõjavangilaager, saksa sõjaväes – küll lühiajaliselt – teeninuna oli tal keeruline saada elamisluba USAsse, kuhu läks edasi osa sõpru. Eelkõige jäi Webermann Saksaamaale siiski kui filoloog ja eriti eesti varasema kirjanduse uurija, kelle huvi keskendus saksa arhiividele ja raamatukogudele. Õppinud lühemat aega Halle ja seejärel Göttingeni ülikoolis, sai O. A. Webermann 1951. aastal Göttingenis doktorikraadi väitekirjaga Kalju Ahvena elust ja loomingust. See oli omamoodi pretsedent, Kalju Ahvena luule oli eestikeelne ja tookord oli ilmunud vaid üksikuid luuletusi ajakirjanduses, luuletaja oli varasurnud noorpoet, kelle pärandi O.A.W. kokku kogus ja paremiku 1956. aastal välja andis. O. A. Webermanni elutöö oli seotud Göttingeni ülikooliga. Muuseas osales O. A. Webermann 1970. aastal Tallinnas toimunud III fennougriatika kongressil. Aasta hiljem suri ta ootamatult.

**Otto Aleksander Webermann Tallinnas
III fennougriatika kongressil 1970. a.**

O. A. Webermanni arhiivi säilitatakse Marburgis Herderi Instituudis. Kalju Kirde poolt Göttingenist 1994. aastal toodud O. A. Webermanni materjalidest on Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis moodustatud O. A. Webermanni väikese mahuga fond (f 335), milles säilitatakse ka Kalju Ahvena luuletusi, kirju ja eksemplari O. A. Webermanni doktoritööst.

Karl Ristikivi kirju Otto Aleksander Webermannile (f 260, m 7:5), kaasveljestolasele "veli Otto Aleksandrile", on säilinud 33 perioodist 04. 03.1946–13.11.1968. Raske on vastata küsimusele, kas kõik kirjad on säilinud. Kahtlema paneb tõsiasi, et Webermannilt Ristikivile on Balti Arhiivis (Rootsi Riigiarhiivis) 81 kirja (25.07.1942–21.12.1968). Peale selle on üks saatmata jäänud kiri või mustand jõudnud koos Webermanni materjalidega ka Kirjandusmuuseumi (16.10.1950, f 260, m 7:9). Samas on Webermann ilmselt olnud usinam kirjutaja, kelle kirjad on reeglina pikemad ja kes korrespondeeris agaralt teistegi veljestolaste, näiteks Bernard Kangroga (korrespondentsi mõlemad pooled asuvad kultuuriloolises arhiivis Bernard Kangro isikufondis (f 310)).

Ristikivi esimene kiri on saadetud Uppsalast 4.03.1946. See on lühike ingliskeelne kontaktivõtmine, lootuses, et see keel aitab kirjal okupeeritud Saksaamaale saadetud sõnumil kiiremini kohale jõuda. Järgmised 1946.–47. aasta kirjad vahendavad esmajoonel informatsiooni selle kohta, kus asuvad laialipaisatud sõbrad ja tuttavad ning millega tegeleb kirjutaja ise.

Juuresolevalt avaldatakse 11 kirja alates 1948. aasta esimesest kirjast kuni 21. märtsi 1959 kirjani. Sellele järgnenud säilinud sõnumikud on kõik üsna napisõnalised ja sellevõrra ka informatsioonivaesed.

Pikem paus kirjavahetuses 1950. aastate esimesel poolel võiks osutada, et just selle perioodi kirjad on kaduma läinud. Samal ajal on aga pikad lüngad ka Ristikivi kirjavahetuses teiste korrespondentidega. 1957. aastal alustab Ristikivi päeviku kirjutamist ja teeb seda iga päev kümne aasta jooksul, kirjutades iga päev ühe lehekülje. Siin toodud kirjad, nii nagu kõik Ristikivi kirjad lähemaile sõpradele, on vaadeldavad ka omamoodi päevikufragmentidena.

Ristikivi kirjadest on avaldatud peale raamatuna ilmunud eespool nimetatud korrespondentsi Bernard Kangroga kirjad Hilja Vihalemale (Keel ja Kirjandus 1987, 10) ja kirjavahetus Uku Masinguga (Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat 1996).

RUTT HINRIKUS

12. 1. 48

■ Armas sõber!¹

Soovin veelkord palju õnne ja head tervist uueks aastaks. Minu vahepealne kiri, milles ma muuhulgas ka raamatute saatmise kohta väikese, aga olulise märkuse tegin, on nähtavasti viibinud või koguni eksiteele sattunud.

Selle teise raamatu¹ olin mõtelnud perekond Rinkide² jaoks. Kui see peaks olema kohale jõudnud, siis ehk võtaksid selle edasitoimetamise enda vaevaks. Nagu öeldud (küll mitte selles kirjas, vaid juba varem), Euroopa² postiolud jätavad 20. sajandil natuke soovida, eriti möödunud sajandiga võrreldes, mil inimestel oli tehnika viimased saavutused, nagu raudteed ja aurulaevad, kasutada.

Lugesin arusaava nukrusega Sinu kaardilt märkust, et ka Sinu tervis ei ole päris heas korras. Minu oma on mind juba jõudnud ennastki ära tüüdata, teistest rääkimata. Praegu võib seda vähemalt teatud määral pidada pika tööpäeva ja raudteesõidu süüks, mis eriti pimedal aastaajal ennast tunda annab. Kuna ka tööl olles tuleb kogu aeg tulevalgel kirjutada, siis ei saa praegu õhtuti enam midagi teha, kuna ka silmade jõud on piiratud. Nii need optimistlikud (või ka pessimistlikud) lootused, mis ajalehed tuleva aasta suhtes avaldavad, on esialgu väga nõrgal alusel.

Ma ei taha seejuures sugugi nuriseda oma praeguse töökoha³ üle, seda enam, et on kart ka selle otsasaamist kunagi kevadepoole. Ja ka raudteesõiduga lepin kindlasti jälle ära, kui päevad lähevad valgemaks ja ilmad soojemaks.

Olen nüüd selletõttu ka avalikust elust ikka enam ja enam kõrvale jäänud ja küllap varsti ka jäetud. Sest kui peab kõigile kaastöö- ja ettekandesoovidele ikka eitavalt vastama ja kuidagi asja edaspidise peale lükkama, siis see vist pikapeale tüütab küsijad. Nii on see aga mõnikord varemgi olnud. Ja mis millekski hea on, ega me seda ikka niipea teada ei saa.

Vaevalt mul ka praegu on midagi muud ja mõistlikku kirjutada. Just selle töö juures käis minust mööda kaasriigiametnik Hella Rajasaare ja noomis mind, miks ma kasutan tööaega kurjasti. Kui kuulis, kellele kiri läheb, muutus aga leebemaks ja palus sügava kummardusega omalt poolt tervitada.

Lisan sellele oma tervitused ja jään sedapuhku vastavate lõppvormelitega

Karl Ristikivi

Stokholm, 10. 2. 48

■ Kulla sõber!

Kõik läheb ikka ja alati viltu, nii nagu see raamatute saatminegi. Nüüd selgub, et Ameerika tsooni saab juba siiski postiga otse saata, mitte aga B-tsooni. Kasutan siis veel kord võimalust Inglismaa kaudu, aga nagu selgus, see võtab kaunis palju aega. On aga võib-olla kõige kindlam.

Tasu küsimusest ei maksa mingit probleemi teha. Kui ainult saatmisteed oleksid vabad ja kindlamad, saadaksin heameelega rohkemgi. Aga kui just mõni huvitav väljaanne kätte satub, võtan tänuga vastu.

¹ Ristikivi saatis oma vastilmunud romaani "Ei juhtunud midagi. Vahemäng sügisest kevadeni". Vadstena, Orto, 1947.

² K. Ristikivi ja O. A. Webermanni kaasveljestolased filoloogid Evald Rink (s 1916) ja Hildegard Romer-Rink (sünd 1933). Rinkid põgenesid sõja lõpul Saksamaale ja siirdusid seal 1949. aastal USAsse.

³ Ristikivi töötas alates 1. septembrist 1947 Stockholmis kuninglikus statistika keskbüroos rahvaloenduse materjalide ümbertöötamisel.

Pea kahetsusega "nentima tõika", et "Estonia"⁴ minuni ei ole jõudnud. Kõik laevad ei saa randa...

Paremaid tervisi!
K. Ristikivi

Upsala, 9. 6. 1948

■ Armas sõber!

Kastanid õitsevad ikka veel, ja sirelid muidugi ka, nagu poleks otsa ega aru. Nad hakkasid õitsema juba ligi neli nädalat tagasi. Ja nüüd on küll järg jõudnud juba viirpuudeni. Aga õigus küll, ma olin ju siis natuke lõuna pool – käisin pühade ajal Norrköpingis külas. Ja siis tulid viilud ja vihmased ilmad, mis õitseaega pikendas. Aga see kõik ei tähenda midagi, sest ikka annab ennast tunda, et aeg möödub, ja ta möödub väga kiiresti. Kõigi tegemata jäänud asjade hulgas on seisnud ka Sinule kirjutamine.

Kas hakata nüüd jälle tavaliste vabandustega? Et olin vahepeal kaunis haiglane ja väsinud, tuberkuloosikahtlus, mis nüüd veidi taandunud, ja siis kolm nädalat kuklaneuralgiaga voodis – aga see litaania läheb pikapeale endalegi igavaks, liiati siis veel teistele.

Või vabandada sellega, et pole midagi uudist, et elu läheb kuidagi pilvealuselt ja vaikselt. Jätkan oma sõite Stokholmi ja Upsala vahel, ja esialgu näib, et võin veel paar kuud seda teha. Siis tuleb vist hakata uut kohta otsima, sest Rootsi rahva saame selleks ajaks korda. Aga nii kaugele ette mõelda ei viitsi isegi nüüd, kui aeg juba nii kiiresti läheb. Ja kui ei saa enam öelda, et aeg töötab meie kasuks, nii nagu seda võivad öelda nooremad inimesed – kolmas ja neljas generatsioon, viiendast rääkimata.

Katsusin neil päevil ka natuke jälle kirjutada. Mõned viisakad inimesed on minult

küsinud, millal tuleb järgmine raamat. Hea küll, panin siis kolm lehekülge pliiatsiga paberile, aga pärast seda läbi lugedes hakkas endalgi häbi. Ei ole midagi teha. Kirjastaja⁵ peab läbi ajama vanadega – nüüd juulis annab ta välja "Rohtaia"⁶ uues trükis. Küllap teised kirjutavad uusi asju. Ja inimesel, kes ise pole võimeline midagi tegema, ei ole ju ka õigust teiste töö üle nuriseda. Muidu mul küll on kurb meel Voitki⁷ viimast eepost (Kui aknad valgenevad) lugedes. Vaene vana Viru laulik, kes just sellest sulest peab endale eluloolise "romaani" saama! Või mine tea, on see vahest kadunud? Aga Uibopuu raamat⁸ oli siiski midagi muud, oli vähemalt kirjandus, olgu siis ainele lähenemisviis meeldiv või mitte. Uibopuu on ju ikka natuke liiga sünge ja pisut määrdunud. Kummaline, et see eraelus nii mõnus noormees kirjutades nii süngeks muutub.

Poliitiline elu on siin inetu nagu ikka. Ja ma olen selleski suhtes muutunud üsna pessimistlikuks. Hea vähemalt, et meie pagulaskonnast ei olene kodumaa saatust. See on väga rängalt öeldud, aga vahel on inimesel tahtmine rängalt öelda.

Loodetavasti on teised meie ühised sõbrad kirjutamisega virgemad olnud, nii et mul ei ole tarvis tuttavaid klatshida. Pealegi ei tea ma ka neist mitte midagi, sest olen elanud võrdlemisi eraklikult, oma liikuvale eluviisile vaatamata. Aga see ongi olnud nii liikuv, et pole mahti olnud kuigi palju kuulda ja näha. Ja olen rutanud võrdlemisi kiiresti koju ja voodisse, et ennast järgmiseks pikaks tööpäevaks välja puhata. Nüüd meil algab õnneks lühem tööpäev, mille tõttu saan iga päev tund aega varem koju. Aga sellega on lugu nii, et kui teised saavad koju kell pool neli, jõuan mina

⁵ Kirjastuse Orto juht Andres Laur.

⁶ Karl Ristikivi. Rohtaed. Vadstena. Orto. 1948. Teine trükk.

⁷ Evald Voitk (1907–1976), ajakirjanik, põgenes 1944. aastal Rootsi, 1955. aastast elas Kanadas. Eesti Rahvuskirjanike Ühingu asutajaid, Eestis avaldas paar luulevihikut ja näidendeid, Rootsis kaks romaani, 1948. aastal ilmunud romaanis "Kui aknad valgenevad" kujutatakse Fr.R. Kreutzwaldi elukäiku.

⁸ Valev Uibopuu. Keegi ei kuule meid. Vadstena. Orto. Romaanis kujutatakse 1939–41. a sündmusi Valgas.

⁴ O.A. Webermann avaldas Saksamaal ilmunud eesti üliõpilaskonna ajakirjas Estonia 1946. aastal kolm artiklit (Kirjandusloo uurimise võimalustest ja ülesannetest praeguses olukorras. Estonia 1946, nr 1, lk 30–34; Kalju Ahvenat mälestades. Estonia 1946/47, nr 2 lk 36–39 ja Koidulale mõeldes: Tema surmapäeva puhul. Estonia 1946/47 nr 2 lk 17–22). 1947. a avaldas ta Märkmeid Göttingenist. Estonia 1947, nr 3 lk 49–56.

sinna alles kell pool kuus. Ja seegi on juba suur asi, sest õhtu on selle tagajärjel kohe poole pikem, ja esialgu ei oska vist selle ajaga midagi peale hakatagi.

Loodan, et Sa mu pikka vaikimist pole päriselt ja igavesti pahaks pannud, ja lähemal ajal ka oma elust mõne reaga aru annad. Vabanda ka minu hädaldamist – ma mõistan väga hästi, et elan siin siiski suhteliselt väga heades tingimustes, ja viga on õieti minus eneses, kuigi rohkem kehaliselt kui hingeliselt, ja selle vastu ei saa kahjuks midagi parata.

Sooovin Sulle ilusat suve ja puhkamist ning kosumist nii palju kui iganes võimalik.

Tervitades Sinu
Karl Ristikivi

Upsala, 22. 7. 48

■ Armas sõber!

Aitäh kirja ja kaardi eest, mis üheskoos ilusti pärale jõudsid. Nüüd sain vahepeal hakka-ma niisuguse kergemeelsusega, et käisin kord Lapimaal. Kuigi raha ja tervist on mõlemaid vähevõitu, ei hooli kummagi hoidmisest. Tervislikult talusin matkaraskusi paremini, kui varem arvasin, kuigi tuli neli päeva kaunis metsikus maastikus rännata, varustus seljakotiga kaasas. Ja raha poolest – noh, kogemused on näidanud, et muljed ja elamused on õieti kõik, mis meile jääb ja mida meilt keegi hiljem ei saa võtta. Kuigi veel praegu seda kirja kirjutades olen kaunis väsinud, pean siiski tunnistama, et see oli ilus teekond. Aga kõige suuremat elamust ei saanud ma küll ei mägede kõrgusest ega Lapi tundrate tühjusest, vaid sellest väiksest lillest, mida pärast kodumaalt lahkumist jälle esmakordselt nägin. See on meie tuntud kevadeilu – kullerkupp, mis ime-likul kombel kasvab ainult Lapis. Ja üldse see Lapi suvi – see on kevad ja suvi (ühe) korraga, kõik õitseb üheaegselt ja kased lõhnavad nii värselt nagu meil nelipühi ajal.

Nüüd on veel paar päeva puhkust tagavaraks, et ennast sellest puhkuseriisist välja puhata. Siis algab jälle igapäevane teekond. Nagu ikka sellisel puhul, kui midagi lõpule jõuab, saab inimene natukene nukraks.

Aga ma tahtsin hoopiski tulla Sinu ette suure palvega. Oma kirjas õhutasid mind ühendusse astuma Saksa kirjastustega "Roht-aia" asjus.⁹ See raamat on nüüd valmis, ja ma saadan Sulle kaks eksemplari koos palvega, et võimaluse korral võtaksid ühe edasisaatmise kirjastusele oma peale – kui see on sobiv sel viisil. Mul on natuke raske seda ise teha, kuigi see on vahest ainult eelarvamus. Peale selle on minu saksa keele oskus üsna puudulik, isegi omaaegsest vähesest olen kaunis palju jõudnud unustada. Kas pean lisama, et mul on küll kaunis vähe usku, et see raamat võiks väljaspool eriti sooja vastuvõtmist leida? Vähemalt Rootsis ei ole seni sellesuunalistel katsetel edu olnud. Et "Rohtaed" Soomes nii hästi läks, seda peab rohkem pärastsõjaaegse konjunktuuri teeneks pidama. Ja pealegi on Soomes huvi kõigi Eesti asjade vastu muudel põhjustel elavam.

Kuidas tuled toime oma eluga pärast raha-reformi? Hästi mõeldud asjadel on sageli oma halvad küljed.

Olen alati kadestanud inimesi, kel on pri-maarne õigus elamiseks. Kõik on nende jaoks, vähemalt peab olema, nemad ise on aga ees-märk omaette. Olen vahetevahel tundnud sügavat kibedust, et miks pean mina oma ole-masolu süütegu millegagi lunastama, alates juba varasest lapsepõlvest, kui mind mängu asemel tööle pandi. Võib-olla et see peab nii olema, aga ma ei ole siiaaani sellega päris rahule jäänud. Aga ega sellest ei ole vist pää-semist. Ja inimesel pole õigustki ise otsusta-da, kas olla või mitte olla.

⁹ Katsed avaldada "Rohtaeda" saksa või rootsi keeles ei õnnestunud. K. Ristikivi eluajal ilmunud ain-sad tõlked olid soome keeles ilmunud "Semud" ("Kumppanukset," 1942), "Rohtaed" ("Yrttitarha," 1945) ja "Õige mehe koda" ("Oikeamielisen miehen talo," 1953). O. A. Webermann kirjutab Bernard Kangrole: "Ristikivi "Rohtaia" jaoks pole väljavaa-teid: siinsest vaatepunktist on teos probleemitu. Ühiskondlik nihkumine, "elus edasijõudmine" jm, mis meid köidab, saaks ehk siin nähtavaks alles pärast õige pikka seletamist. Mälgul, kelle eest ta ettevaatlikult hoiatab, oleks rohkem edu: puhas talupojaromaan läheb." (13.06.1949, KM EKLA F 310, m 109 : 13). Webermann ei eksinud: A. Mälgu "Hea sadam" ilmus saksa keeles 1947 ja "Õitsev meri" 1949.

Ei, armas sõber, ütleme, et ka meil on sama õigus elule, isegi siis, kui sellest mõnel hetkel näib, et pole kellelgi kasu. Kasu printsiip on üldse kurjast, juba majanduses, rääkimata siis muust.

Lootes Sinust varsti jälle mõne reaga teateid saada ja seniks ning edaspidiseks kõike head soovides

Sinu
Karl Ristikivi

Stokholm, 23. 4. 1949

■ Armas sõber!

Pean tulema jällegi traditsiooniliste vabandustega, et ma nii kaua pole kirjutanud. Seekord võin vähemalt viisaka (kuigi mitte ainuõige) vabandusena ette tuua, et on olnud mitmesuguseid sekeldusi. Kuigi need ei võtnud alati kõike aega, siis vähemalt tahtsin ära oodata, kuidas need asjad lahenevad.

Kõigepealt vahetasin korterit. See pole minul sugugi nii endastmõistetavalt lihtne, et mis viga inimesel, kelle maine varandus pole kuigi suur. Igatahes on niisugune muudatus väga tülikas, pealegi kui tuleb kolida ühest linnast teise. Aga igapäevased rongisõidud mitte ainult ei tüüdanud, vaid tegid mu hoopis haigeks. Pole sellest väsimusest ja muudest tagajärgedest veel praegugi vaba. Asun nüüd Stokholmis, ja õnnestus saada päris korralik tuba siinsetes oludes mõõduka hinnaga. Asukoht kaunis kesklinna lähedal,¹⁰ aga õnn kombel sellises kohas, kust aknast ka natuke kaugemale näeb.

Siis aga tuli hakata ka uut töökohta otsima. Töö statistika büroos oli ju, nagu ma vist varem olen kirjutanud, ikkagi hooajatöö. Viimati tegelesin valimisstatistikaga, ja kuna valimised siin on ainult iga nelja aasta tagant, siis tuleb muidugi vahepeal midagi muud ette võtta. Kas õnneks või õnnetuks sain uue koha otsekohe. Seegi kord töötan riigiasutuses, nimelt riiklikus kindlustusasutuses, kus töö jällegi on ülemäärane ja hooajaline, muidugi ka statistilise loomuga. Seegi vahetus oli vähe meeldiv, eriti kui vanas töökohas juba teatud määral olin kodunenud ja meeldivamad töökaaslased ei tulnud kaasa uude kohta (küll

aga paraku mõned vähem meeldivad).

Sellega aga oleksin ka kõik olulise oma viimase aja elust ära jutustanud. Nn. avalikust elust olen ikka enam ja enam kõrvale jäänud. Kirjandusliku tegevusega on ammugi side katkenud, ja seda põhjustel, millest kas ei taha või ei oska praegu kirjutada. Kui nii edasi läheb, siis võib mind varsti rahulikult kirjanduslukku panna, kas jne. alla või natuke ettepooles. Midagi enam ei tule muuta niikuinii. Sellepärast ei ole ka mõne minu raamatu tõlkes avaldamise küsimus, mille Sa endale nii lahkelt oled südameasjaks teinud, mulle endalegi kuigi lähedane. Niikuinii vaatan oma seniseid teoseid, või kuulen nende kohta tehtavaid märkusi, nagu oleks tegemist kodukäijatega.

Kuidas jääb Sinuga? Kas oled otsustanud Saksamaale jääda või kavatsed ka kuhugi edasi liikuda? Rink kirjutas viimati Hamburgist ja oli juba teele minemas. Loodetavasti mu kiri leiab Sind siiski veel vanas kohas.

Ära pane mu harvasõnalisust pahaks ja tuleta mind siiski varsti oma kirjaga meele. Võib-olla ma viimaks ka parandan ennast. Ela hästi ja ole igapäidi tervitatud!

Karl Ristikivi

Stokholmis, 21. 9. 49

■ Armas sõber!

Piinlik küll, et nii kaua olen vaikinud. Rõõmustaval kombel ei ole Sa seda siiski nähtavasti väga pahaks pannud, mida näitab Su sõbralik sünnipäevatervitus. Kuigi seda päeva nagu iga tühjalt vanadusse vajuv inimene heameelega üldse ei taha meele tuletada.

Ole siiski tänatud kirja ja pildi eest. Samuti oli rõõmustavaks ühenduslülilik Sinu huvitav, otse mesilinnu usinusega kokkukorjatud artikkel viimases "Sõnas".¹¹ Et meil siiski on veel võimalik niimoodi oma kultuurimineviku pääseda, oli rõõmustavaks üllatuseks.

¹⁰ K. Ristikivi üüris tuba Styrnansgatan 45 IV.

¹¹ O. A. Webermann. Märkmeid eestikeelse näitemängu algusest ja Kotzebuest. Sõna, 1949 nr 5, lk 341–349.

Råsunda, 25. 11. 1950

■ Armas OAW!

Ma ise olen, piinlik küll, hakanud võõrduma. See ei tähenda sugugi, et ma kuidagimoodi kalduksin võõraste miljöösse uppuma. Ei, jään kuidagi nagu väljaspoole kõike, kuhugi õhutühja ruumi. Ja üksindustunne, mida kannan endas juba lapsepõlvest, nii nagu igaüks, kes oma päritolu-miljööst eemale eksib, saab ikka enam võimust.

Igapäevane elu jätkub endiselt, hallilt ja ähmaselt. Jätkan numbrite kirjutamist kaheksatunnilise tööpäeva jooksul. Et vähegi sisustada oma tühje õhtuid, hakkasin veelkord vanas eas võõrkeeli õppima või üles soojendada. Olen muuseas isegi ühe õhtu nädalas ohverdanud prantsuse keelele, mille õppimist seni olen alustanud kolm korda, mitte kordagi aga ninahäälikutest kaugemale jõudnud. Näis, kas nüüd jõuan kord üle läve, nii et järgmine kord jälle poleks vaja päris otsast alata.

Kirjutamine on aga päris kõrvale jäänud. Ei saa ju tõsiselt arvestada paari "eksperimenti", nagu ka viimane "Sõnas" ilmunud lühipala.¹² Takistused mingi pikema asja kallale asumiseks on nii füüsilist kui psüühilist laadi. Sest pean ütleva, ka tervis ei ole eriti hea, kuigi kord ähvardanud kopsuhaigus esialgu on veidi kaugemale taganenud. Aga hingeliselt olen täiesti liimist lahti, ilma et ma päris kindlasti teaksin süüdlast, kellele näpuga näidata. Maapagu – jah, eks sel ole ka omajagu süüd. Aga vaevalt ainult see. Sest nagu ütlesin alguses, koduigatsuse valud on päris kurjakuultaval kombel kahanenud, mälestuspildid tuhmunud. Nii nagu kõik värvid on tuhmunud, ja vaevalt leiab veel midagi, mis suudaks vähekesegi vaimustada või kaasa tõmmata, olgu see siis kirjandus, teater või mu äranaerdud erihuvi – film.

Panen siia kirja vahele ka ühe pildi endast, mis tehtud käesoleval suvel. Niisuguse näoga olen praegu.

Soovin Sulle kõige paremat ja jään

tervitustega
Karl Ristikivi

Mis veel peaksin mina ütleva, kes ma kirjutamisega hoopis hooletuks olen jäänud, nii et peab juba aastatega rehkendama. Parema juba mitte katsudagi vabandada ega seletada, seda enam, et endalegi ei ole selge, millest see kirjutamishirm tingitud. Näed, kui hakkab kirjutama, ei oskagi enam, tähedki meelest ununenud.

Aitäh meeletuletuste eest! On ikkagi koraks nagu soojem tunne selles külmas maailmas, kui leiad, et mõni inimene kuski kaugel on sind meeles pidanud. Kuigi ise vaevalt jõuad kätt tõsta, et tervitusele vastata. (Et ma siin ei mõtle seda omaaegset käetõstmist, on muidugi selge.) Ja võin ainult imetleda Sinu visadust ja jõudu, et kõigi raskuste kiuste oled nii palju jõudnud ära teha ja kirjutada. Eriti tänan minu vana lemmiku Enno kaitsemise eest, kellele Laur nüüd sellise karuteene tegi oma barbaarse kärpimisega.¹³

Nii pika aja jooksul koguneb muidugi palju, millest kirjutada, nii et ei oska öieti alatagi. Vähemalt möödunud aasta on olnud mu muidu nii ühetoonilises ja hallis elus võrdlemisi sündmusterohke.

Kõigepealt vahest paar sõna mu Pariisi-teenkonnast, millest kogemata ka paar rida ajakirjanduses ilmunud. Et see teostus, selles on süüdi Andres Lauri üks nõrkuse silmapilk möödunud talvel, kui ta andis lubaduse reisi kinni maksta. Päris täies ulatuses ta seda küll ei teinud, aga nii suures ulatuses siiski, et see võimalikuks sai.

Et selleks reisisihiks sai Pariis, oli pooliti juhus, pooliti jonn. Oleks olnud näiteks minule palju huvitavam sõita Londoni. Ma ei oska ju prantslaste keelt ega ole kunagi eriti kontakti saanud prantsuse vaimuga. Ei õnnestunud see mul ka lühikeses Pariisis-viibimise

¹² Ristikivilt ilmusid 1949. aasta Sõnas "Novell" (nr 1 lk 5–23) ja "Solveigi monoloog" (nr 5, lk 303–306).

¹³ Ernst Enno. "Kadunud kodu". Valitud luuletused. Koostanud Bernard Kangro. Orto, Göteborg, 1950. Teos on varustatud B. Kangro eessõnaga. Osa tiraažist oli valmistatud kinkeeksemplaridena Orto liikmetele. Sellise eksemplari sai ka Ristikivi. O. A. Webermann avaldas artikli "Märkmeid Ernst Ennost". Tema 75. sünnipäeva puhul. Tulimuld, 1950. nr 2, lk 109–117.

jooksul (10 päeva).¹⁴ Muidugi on seal palju vaadata – kõike, mis kunagi olnud. Muuseumid, ehitused, tuntud nimedega tänavad ja platsid. Aga kõik jäi kõigest hoolimata ometi kuidagi ebatõeliseks. Tõeliseks kujunes ainult halb õhk, tunglemine tänavail ja prantslaste käegakatsutav ebasõbralikkus välismaalaste vastu. Vaevalt on mul sellepärast midagi sellest kirjutada. See, mida nägin, on niikuinii kõigile tuntud, ja mingeid isiklikke elamusi ja muljeid vaevalt sain. Nojah, võib-olla oli mu halb tervislik seisukord ja üldine väsimus üks neid tegureid, mis tunduvalt vähendasid nautingut. Kui ma midagi positiivset tahaksin esile tõsta, siis oleks see Rodini muuseum, kuhu kogu selle viimse suure kujuri elutöö koondatud.

Teine uudis on see, et lõpuks on mul õnnestunud saada omaette korter.¹⁵ See tähendab, päris omaette ei ole ma ka siin, kuna mul on kaasüüriline, sest muidu oleks korter natuke suur ja (peaasi) kallis. Aga siiski on kuidagi vabam ja kindlam tunne kui alati võõraste "perenaiste" valve all elades. Kaasüüriline on võrdlemisi kena noormees, kah teatud määral välismaalane – ta isa oli ameerika-rootslane, ema jaapanlanna. Noormees ise on kõige rohkem siiski ameeriklane.

Neile aktiiva-poolele kirjutatud uudistele vastukaaluks on see, et mind nädalapäevad tagasi jälle töökohal üles öeldi. Ei tea, mitmendat korda juba. Näib siiski nii, et ma pole võimaline ühtki kohta kinni pidama. Seni pole mu elus olnud veel ühtki juhust, kus ma oleksin saanud lõpetada oma algatusel. Mis ma tuleval aastal peale hakkan, sellest ei ole mul praegu aimugi ja ei taha ka sellele mõelda, olen selleks liiga väsinud. Igatahes ei tule enam hoopiski kõne alla, et ma katsumaks oma pead püsti hoida kirjutamisega. Luuletust, mille Kangro minult välja meelitas oma ajakirja¹⁶ jaoks, ei maksa ülepea tõsiselt võtta.

Oli huvitav lugeda Sinu kirjast mõtteavaldusi kodumaa olnud ja tulevate võimaluste kohta. Pean ausalt tunnistama, mind on selles

suhtes viimasel ajal ikka enam kiusamas sama ketserlikud või veel ketserlikumad mõtted. Võimalik, et need rasked aastad, mis ma sel õnnelikul ajal pidin läbi elama, siiski oma jälje on jätnud. Aus olla tahtes pean tunnistama, et see päev, mil avaneks võimalus kodumaale tagasi pöördumiseks mind minu enda osas sugugi ei rõõmustaks. Mis muidugi ei tähenda, et ma seda päeva kõigest südamest ei ootaks. Aga ainult nende pärast, kes praegu on seal või veel kaugemal ida pool. Tunnen selgesti, et oleksin seal sama võõras kui siin või kuski mujal. Jah, päris eksootilised maad (ja Pariis) välja arvatud. Siin vahest on peidetud ka sügavam põhjus, miks mul täiesti võimatu on midagi kirjutada. Mul pole ütelda midagi niisugust, mida rahvas ootab. Siin ei saa ma võistelda ei Viirlaiuga ega Salme Ekbaumiga. Ja sellepärast oli ka ainus ilukirjanduslik teos, mida ma viimase aasta jooksul vähegi suurema huviga lugesin Ain Kalmuse "Prohvet".¹⁷

Teatud määral kadestan inimesi, kes vähemalt võivad elada minevikus, kuna ma ei ela kuskil. Kõik need askeldused siin, eriti poliitilised, kuhu ma ennast oma iseloomu nõrkuse tõttu lasen kaasa tõmmata, ainult väsitavad ja tüütavad. Kuigi ma aru saan, et neile teistele see nii palju tähendab, et ennast käigus hoida, ja sellepärast ei maksaks sellele "liivakastis mängimisele" nii üleõla vaadata.

Jah, sellest vist aitabki selleks korra. Aeg on hiline, ja ma pean varakult magama heitma, kui ma üldse tahan und silma saada.

Olen tänulik, kui ka edaspidi mind mõnikord meeletulevad ja mõne reakese läkitad. Palju jõudu ja õnne soovides lõpetan seekord

vanas vaimus tervitades

Karl Ristikivi

¹⁴ Selle sõidu muljeid kasutab kirjanik hiljem: 1940. aastate lõpu Pariis on tegevuskohaks Ristikivi romaanis "Lohe hambad" (1970).

¹⁵ Korter Stockholmi eeslinnas Solnas, Östervägen 23 jäi Ristikivi elukohaks kuni surmani.

¹⁶ K. Ristikivi, Häärsfjärden: Fantaasia g-moll/ Luuletsükkel/ Tulimuld, 1950, nr 1, lk 8–12.

¹⁷ K. Ristikivi avaldas Ain Kalmuse ajaloolise romaani "Prohvet" kohta tunnustava retsensiooni "Raamat ühest väikesest prohvetist". Sõna, 1950 nr 3, lk 161–164. Vt ka K. Ristikivi. "Viimne vabadus". Ilmamaa, Tartu 1996. lk 405–407.

Räsunda, 17. 10. 1952

■ Armas O. A. W.!

Aitäh sõbraliku meeldetuletuse ja kõigi heade soovide eest. Püüad mind igapidi lohutada, aga ega see ikkagi asja ei muuda, et elu keskpäev on mööda ja päike järjest madalamalt käima hakkab. Juba nüüdki läheb aeg nii kiiresti, et sellelgi on oma osa kirjade harvenemises. Muidugi ei püüa ma ainult sellega oma kirjutamislaiskust vabandada. Sellepärast ruttangi nüüd kohe kirjutama, sest kui kiri kord lauvalt ära sahtlisse pandud, leidub vabandus vabanduse järele, kuni see lõpuks uute kirjade alla kaob. Ja siis on juba isegi nagu piinlik äkki kirjutama hakata – ikka nende tavaliste sissejuhataivate vabandustega.

Su kirjast selgub selle tagasihoidlikkusele vaatamata, et tegutsed ikkagi üsna vilkalt kultuurilisel alal. Eks seda ole ka see dotseerimine või "lektoreerimine". Mis aga minusse puutub, siis kulub aeg peaaegu täiesti leivateenimiseks, ja seda tööd ei saa küll milgi määral "loovaks" nimetada. Kuigi see mulle õieti esmakordselt mu elus võimaldab majanduslikult ilma erilise murelikkusest elada. Nii kaua muidugi, kui see kestab, sest olen ikkagi ainult "extra". Ja vaevalt mingit "jäävat" väärtust on neil raamatututvustamistel "Välis-Eestis"¹⁸, mis ka omajagu aega, suhteliselt isegi ülearu palju aega võtavad. Eeskätt muidugi, nagu Sa isegi arvad, lugemine, mis enamasti pole kuigi suure lõbuga ühendatud, kasulikkusest rääkimata. Sellest ka see paigutine tigidus, millega ma eelkõige kõik kirjanduslike ambitsioonidega proud olen ära pahandanud. Nii et päris-lugemist esineb ka minu praeguses elus üsna vähe ja isegi mu viimaseaja "avastuse" Graham Greene'i teoseid pole ma suutnud lugeda selles ulatuses, kui oleks vajalik.

Kuna mul kõik areneb nii tigusammul, siis pole ime, et kärsitud ajalehed (veel kärsituma Kangro õhutamisel) asjadest ette jõuavad ja mul ikka veel üsna pooliku romaani¹⁹ valmis teevad. Jah, seda isegi ei saa nimetada romaa-

niks, ja kui minugi eelteade tõsioludele vastab, siis see lisamärkus "Tulimullas", et see on erinev kõigest sellest, mis ma seni olen kirjutanud. Ma ei taha sugugi väita, et see oleks areng paremuse poole, ennem vastupidi. Kardan, et valmistan sellega kõigile oma vanadele sõpradele pattumuse (ega võida ka uusi). Aga selle sisuline ja kompositsiooniline eba-harilikkus ei ole siiski tingitud mingist tahtmisest modern olla, vaid lihtsast paratamatusest, et ma seda ei saanud vanasse tuntud romaani vormi suruda.

Aga see vabanduski on veidi enneaegne, sest ei tea, kuidas selle katuse alla viimisega on. Tervis – jah, see on ka võrdlemisi vähe-usaldatav, kuigi olen seni suutnud ennast ikka käigus hoida.

Veel kord tänades ja vagas lootuses, et kirjaside mõlemapoolse pingutuse varal tiheneb, jään

vanas sõpruses
Karl Ristikivi

Solnas, 8. 3. 1959

■ Armas OAW!

Lundist on sõna välja läinud, et "Veljesto" neljakümneks aastapäevaks 1960. a peaks üks koguteos välja antama.²⁰ Rahvakoosolek on selle plaani heaks kiitnud ja dekreediga korras on moodustatud toimetis, mille koosseisu ka mind on tagaselja arvatud. Sõnakuuleliku kodanikuna ei ole ma sõandanud õigeaegselt protesteerida ja nii olen praegu sellises olukorras, et pean Sulle kirjutama, kui mitte päris ametlikult, siis vähemalt ikkagi üldsuse huvides.

Koguteose ehk albumi ilme on esialgsete kavade järele selline, et see sisaldaks peamiselt üldkultuurilisi ja kultuurpoliitilisi artikleid. Muuhulgas on mõeldud nende hulgas üks sari, mis arvestab veljestolaste väga erinevate välisorientatsioonide esindajatega, kel oleks võimalus esitada just oma kultuuripiirkonna mõju ja osa Eesti kultuuris. Näitena võiks nimetada Ants Orast anglo-saksi ja Aspelit romaani kultuuri saadikutena või advokaatidena – kuidas seda nüüd nimetada. Tulin siis mõttele, et võiksid vahest omalt poolt võtta

¹⁸ K. Ristikivi avaldas 1946–53 Välis-Eestis neli-kümmend kuus raamatuaruustust.

¹⁹ K. Ristikivi. "Hingede öö". Lund, EKK. 1953.

²⁰ Koguteos valmis alles Veljesto 55. aastapäevaks. EÜS Veljesto. Lund, 1975.

saksa kultuuri kaitsemise enda peale, ja selle ettepanekuga pöördungi nüüd Sinu poole. Loodetavasti oled nõus ja saaksin sedakaudu minagi vähemalt natuke positiivselt kaasa aidata. Aga muidugi ei tähenda see, et annaksin Sulle sellega ainukese ja obligatoorse tee-ma kätte – kui Sul on midagi muud, mida pead paremaks ja otstarbekohasemaks või mis on muidu südamelähedasem, siis on see täiesti teretulnud.²¹ Muidugi tean, et Sul – samuti nagu meil kõigil – ei ole palju aega ega jõudu selliste järsku kõrvalt peale tulnud asjadega tegelemiseks, ja ma ei ole just õige inimene propagandaministri kohal, aga oleks siiski kena, kui Sa otsekohe eitavalt ei vastaks. Olen siiski nii aus, et tunnistan kohe, et kaastöö kokkusaamisega ei ole veel probleem lahendatud, ja et see viimasel minutil võib väga kergesti majandusliku külje lahendamisel ebaõnnestuda. Aga päris asjata ei ole see töö vahest sellelgi korral, sest meie ajakirjad "Tulimullaga" eesotsas kasutavad selle artikli tänuga ära.

Nüüd, kus ametlik osa on läbi, lisaksin paar isiklikumat sõna, kõigepealt ühe palve, mida aga ei tarvitse väga tõsiselt võtta. Olen nimelt Rootsisis asjata otsinud üht kirjandusteost, nimelt G. Freytagi romaani "Brüder vom deutschen Hause"²², mis moodustab ühe osa ta suurest romaanisarjast "Die Ahnen". Kui see peaks Sulle kuidagi ette juhtuma, kas antikvariaadis või tavalises raamatupoes, oleksin väga tänulik, kui saaksid selle mulle muretseda. Ma ei tea küll, kuidas seda Sulle tasuda – kas vahest Rootsisis mõne vastavahinnalise raamatu saatmisega või mõnel teisel teel – ehk tead ise paremini, kuidas seda korraldada.

Muidu kaovad mu päevad käest peaaegu märkamatu, tervislik olukord on ka kõikuv. Mingi suurema töö ettevõtmine jääb enamasti ikka ainult vagaks sooviks – ja karta on, et jääb selleks seegi kava, milleks nüüd nimetatud teost tahaksin näha. Aga vähemalt südametunnistuse rahustamiseks tuleb siiski jõudu mööda edasi liikuda ja midagi teha.

²¹ Ants Oras avaldas koguteoses mälestusliku artikli "Tegude hämara hetki". A. Aspeli ja O. A. Webermanni artiklid Veljesto koguteose jaoks ei valminud.

²² Gustav Freytag (1816–1895), populaarne saksa kirjanik, tema 6-osaline romaan "Die Ahnen" /Esi-vanemad/ ilmus 1878–1881.

Mul oli isegi kavatsus sel kevadel Saksa-maale sõita – peamist huvi tundsin küll Lõuna-Saksamaa vastu – aga sellest arvatavasti ei saa asja, sest mu huvi eesmärgid on selleks liiga laiali pillatud, et neid oma piiratud võimaluste juures suudaksin külastada. Eks näe.

Ole siis nii kena ja vasta mõne reaga, ja vabanda, et ma Su töörahu nii karmil kombel rikkusin.

Jään
tervitades Sinu
Karl Ristikivi

Solna, 16. 3. 1959

■ Armas OAW!

Suur tänu Sulle vaevanägemise eest. Muidugi ei ole mul midagi selle vastu, kui saan kõik esivanemad nende igatsetud vendadega koos. Ja hind on küllaltki odav, kui arvestada, et raamat peaks olema tohutu mahuga. Vana-härra Freytagi kirjutamisusinus on ju tänapäeva nõrgajõulise inimese silmadega vaadates lausa imetlustäratav. Aga kuigi hind on huumanne, kipitab siiski südamel, et pead selle summa oma taskust tükiks ajaks välja andma. Ja ma ei tea, kuidas seda Sulle kõige kiiremini tasuda. Oleks kõige lihtsam moodus muidugi midagi Rootsist saata, aga omalt poolt ei tea midagi soovitada. Kui Sul on mingeid soove selles suhtes, siis palun teata ainult. Ega Sa vist ise lähemal ajal siia maale ei tule, et saaks selle käest kätte anda. Ja mu enda Saksamaa reis on kadunud väga udusesse kaugusesse. Kavatsusel oleva puhkusereisi eesmärgina meelitavad siiski esimeses järjekorras maad, kus päike varemini palavalt paistma hakkab. See pole tõesti mingi snobism, vaid tõeline füüsiline vajadus, mis ennast juba nüüd tunda annab.

Siis selle koguteose asjus. Nagu eelmises kirjas nimetasin, on ta veel väga ettevalmistavas staadiumis siiski – toimetuse koosseisu kuuluvad Mägiste ja Kangro Lundist ja Laid, Talve ja allakirjutanu Stokholmist. Muud informatsiooni vaevalt on. Majanduslik külg on esialgu kavatsetud lahendada nii, et veljestolased ise paneksid osamaksude näol kokku teatud summa (on juttu olnud 100 rootsi kroonist). Arvestades aga meie inimeste kõigil aegadel valitsevat majanduslike võimaluste

piiratust, arvan ise, et sealt väga paljud täiesti vabandavatel põhjustel ära langevad. Võib-olla on üksikuid õnnelikumaid, kes suudavad ja tahavad rohkem ohverdada.

Samuti on lugu kaastööga. Meie inimeste puhul ei teki muidugi kahtlust, et nad hea tahtmise juures käsikirju anda ei saaks. Häda on vahest rohkem selles, et kõik on nii hinnatud kirjamehed, et nad on igasuguste teiste kirjatöödega üle koormatud. Juba ongi üks ja teine kirjamees esimese hooga ära ütelnud muid pakilisi ülesandeid ettekäändeks tuues. Sellepärast Sulle suur aitäh lahke nõusoleku eest – võimalik, et see on hea märk, ja et siiski käsikirjad selle mitte eriti suurelt kavatsatud albumi (maksimum 10 trükipoognat) jaoks kätte saab. Ja siis on vahest parem esialgu mitte majanduslikule küljele mõelda, et kahtlused kohe alguses tööindu ei halvaks.

Jään siis sedapuhku veel kord tänades ja head tervist ja tööroõmu soovides

Sinu

Karl Ristikivi

Solna, 21. 3. 1959

■ Armas OAW!

Aitäh kaardi eest. Sellest loetud lakooniline teade Sinu isikliku käekäigu kohta kurvastas mind. Kuigi aastate hulk peaks olema lepitatud olukorraga, ei saa ma siiski sisemiselt leppida selle maailmaga, mis annab inimesele ainult valiku aineliselt ebakindla vabaduse ja kindla sissetulekuga seotud vaimutapva orjatöö vahel.

Vabanda seda väljapurset, mis näitab, kui võrd tasakaalutuks ma ise olen muutunud mitmesuguste asjaolude tõttu. Kirjutama pidin ju peamiselt selle albumi asjus, millest ma kahjuks olen suutnud anda nii puudulikku informatsiooni. Seegi on tingitud osaliselt aja-puudusest, aga ka üldisest raskusest oma mõtteid koondada. Ma ei mäleta ka enam sügugi, mis oma varasemas kirjas kirjutasin. Võimalik, et ma üldse ei nimetanud, et seda tahetakse välja anda "Veljesto" 40-nda aastapäeva puhuks, mis langeb 24. veebruarile 1960. a, ja mis sellega annab teatava ettekujutuse kaastöö tähtsusest. Kui tahetakse raamatut

selleks ajaks liikmetele üle maailma laiali saata, siis peaks ta (ilmuma) vähemalt aastavahetusel trükkis, mis omakorda trükikodade ülekoormatuse tõttu enne jõulu nihutab tähtpäeva pigemini vara- kui hilissügisele. Kas seda tähtpäeva suudetakse tegelikult kinni pidada, on iseküsimus, ja tahaksin loota, et see Sind sellepärast ei hirmuta negativistide leeri.

Sisu suhtes on veelgi raskem midagi ette ütelda, sest selle määrab ju kokkutulnud kaastöö. Et oleks siiski mingi koondav ühine nimetaja, siis on selleks esialgu toimetuses kõne all olnud "võitlus eesti kultuuri pärandi säilitamise ja arendamise eest" (sõnastus laenatud Eerik Laiu ettepanekust), kuhu ühe osana kuuluks siis varem nimetatud erinevate väliskultuuri-de osa meie kultuuripildis. Näen nüüd, et olen viimastes lausetes sõna "kultuur" peaaegu kuritarvitanud. Aga seda on tehtud ka mõistetega nagu "demokraatia" ja poliitika üldse, nii et miks mitte niigi palju vaheldust pakkuda. Lähemad teemad on aga loomulikult fikseerimata nii kaua kui ei ole tagasi tulnud vastused ja lubadused (mille suhtes ju toimetuse liikmena peaksin olema optimistlik). Võiksin ainult tähendada, et mulle endale on teemaks määratud järjekordne arveteõiendamine "radikaalidega" – see on samaaegselt meelitat vanale vastu vett ujujale kui hädaohtlik albumile enesele, mis ju peaks tähistama radikalismi lipukandjate juubelit. Kuigi ajad muutuvad – ja aegade muutlikkuse kajastuseks on mõeldud ülevaade "Veljesto" elust ja arengust, mille kirjutajaks iseenesestmõistetavalt oleks veteran Mägiste.

See on paraku kõik, mis oskan kirjutada. Kui edaspidi peaks pilt, või vähemalt selle piirjooned natuke selguma, katsun täiendavaid andmeid saata. Seniks soovin ainult palju tervist ja rõõmsaid ülestõusmise pühi.

Sinu

Karl Ristikivi